

**Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау
министрлігінің Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы реттеу және
бақылау комитетінің Алматы облысы бойынша департаменті РММ
қызметіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне жүргізілген ішкі талдау
нәтижелері бойынша**

АНАЛИТИКАЛЫҚ АНЫҚТАМА

Қонаев қаласы

2026 жылғы 24 тамыз

I. Жалпы ережелер

Жұмыс тобы құрамында:

- Департамент басшысының орынбасары Г.Ж. Ботабекова;
- халықты әлеуметтік қорғау саласындағы бақылау бөлімінің басшысы Д.Т. Сенгербаев;
- зейнетақы және әлеуметтік қамсыздандыру жөніндегі №2 бөлімінің басшысы Г.С.Чуйкеева;
- зейнетақы және әлеуметтік қамсыздандыру жөніндегі №3 бөлімінің басшысы А.А.Оразалина;
- медициналық-әлеуметтік сараптама әдіснамасы және бақылау бөлімінің басшысы Б.Исаканов

Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы реттеу және бақылау комитетінің Алматы облысы бойынша департаменті (бұдан әрі – *Департамент*) қызметіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне 2026 жылғы бірінші жартыжылдыққа ішкі талдау жүргізілді.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау Департамент басшысының 2026 жылғы 6 тамыздағы №62 бұйрығы негізінде жүргізілді.

Талдау жүргізудің құқықтық негізі Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Заңының 8-бабының 5-тармағы, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі Төрағасының 2016 жылғы 19 қазандағы №12 бұйрығымен бекітілген сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау жүргізудің үлгілік қағидалары болып табылады.

Аталған Заңның 8-бабына сәйкес сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және зерделеуге, кейіннен оларды жою жөніндегі шараларды қабылдауға бағытталған.

Қолданыстағы Үлгілік қағидалар талдауды екі негізгі бағыт бойынша жүргізуді көздейді:

1. талдау объектісінің қызметіне қатысты нормативтік құқықтық актілердегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау;
2. талдау объектісінің ұйымдастырушылық - басқарушылық қызметіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау.

Талдау жүргізу барысында құқықтық және ішкі құжаттар, Департамент қызметі туралы статистикалық мәліметтер, мемлекеттік көрсетілетін қызметтер туралы ақпарат, бақылау қызметінің нәтижелері, сот талқылаулары туралы мәліметтер және Департамент қызметін сипаттайтын өзге де материалдар ескерілді.

Талдаумен қамтылған кезең: 2026 жылғы 1 қаңтардан 30 маусымға дейін.

II. Департамент қызметінің қысқаша сипаттамасы

Департамент Қазақстан Республикасының халықты әлеуметтік қорғау саласындағы реттеу және бақылау комитетінің аумақтық бөлімшесі болып табылады және белгіленген

құзыреті шегінде халықты әлеуметтік қорғау саласында реттеу және бақылау функцияларын жүзеге асырады.

Департаменттің қызметі Қазақстан Республикасының Конституциясына, Қазақстан Республикасының заңдарына, Қазақстан Республикасы Президенті мен Үкіметінің актілеріне, өзге де нормативтік құқықтық актілерге, сондай - ақ Департамент туралы ережеге сәйкес жүзеге асырылады.

III. Нормативтік құқықтық актілердегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау

Департаменттің қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді талдау барысында іс жүзінде қолданылуы бір мәнді түсіндіруге немесе жеткілікті регламенттелмеген жағдайларда шешімдер қабылдауға алғышарттар тугызуы мүмкін жекелеген ережелердің бар екендігі анықталды.

Үлгілік қағидалар нормативтік құқықтық актілердегі дискрециялық өкілеттіктерді және сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін нормаларды анықтауды көздейді.

3.1. Зейнетақымен және әлеуметтік қамсыздандыру

Департаменттің зейнетақымен және әлеуметтік қамсыздандыру бөлімдері мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің 16 түрін көрсетеді.

2026 жылғы бірінші жартыжылдықта **42 925 мемлекеттік көрсетілетін қызмет** көрсетілді, оның ішінде:

- жасына байланысты зейнетақы төлемдерін тағайындау – 6 880;
- мемлекеттік базалық зейнетақы төлемін тағайындау – 7 490;
- мүгедектігі бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы тағайындау – 1 552;
- асыраушысынан айырылу жағдайы бойынша мемлекеттік әлеуметтік жәрдемақы тағайындау – 620;
- арнаулы мемлекеттік жәрдемақылар тағайындау – 291;
- мүгедектігі бар баланы тәрбиелеп отырған ата-анаға, бала асырап алушыға, қамқоршыға жәрдемақы тағайындау – 520;
- бірінші топтағы мүгедектігі бар адамға күтім жасайтын адамдарға жәрдемақы тағайындау – 454;
- бала тууына және бала 1,5 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жәрдемақылар тағайындау – 12 990;
- жерлеуге берілетін біржолғы төлемді тағайындау – 3 276;
- мемлекеттік кепілдіктер бойынша айырманы төлеу – 5 776;
- наградталған анаға жәрдемақы тағайындау – 745;
- көпбалалы отбасына жәрдемақы тағайындау – 2 198;
- арнаулы кәсіптік мемлекеттік жәрдемақы тағайындау – 61;
- Семей ядролық сынақ полигонында ядролық сынақтардың салдарынан зардап шеккен адамдарға біржолғы мемлекеттік ақшалай өтемақы тағайындау – 72.

Мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің 100 пайызы электрондық түрде көрсетілді.

Құжаттарды қабылдау және істердің электрондық макеттерін қалыптастыру «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясы» КЕАҚ филиалының фронт - офистері арқылы жүзеге асырылады, бұл қызмет алушының Департамент қызметкерлерімен тікелей байланысын едәуір азайтады.

Талданып отырған кезеңде мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің сапасына және оларды көрсету мерзімдерінің бұзылуына қатысты шағымдар келіп түскен жоқ.

Сонымен қатар талдау барысында құқықтық реттеудің бір мәнді болмауына байланысты сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін туындатуы мүмкін құқық қолдану мәселелері анықталды.

Анықталған проблемалық мәселелер:

1. Зейнетақы төлемдерін тағайындау кезінде еңбек өтілін есептеу

Іс жүзінде маусымдық ұйымдарда жұмыс істеген кезеңдегі еңбек өтілін, оның ішінде тиісті еңбек өтілі есепке алынуы мүмкін жасты айқындауға қатысты мәселелер туындайды.

Тиісті нормаларды қолдану тәртібінің жеткілікті айқын болмауы бірдей жағдайларда әртүрлі түсіндіруге және әртүрлі шешімдер қабылдауға алғышарттар туғызуы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі: белгілі бір кезеңді еңбек өтіліне қосу немесе қоспау туралы шешім қабылдау кезінде нормаларды субъективті түсіндіру мүмкіндігі.

2. Еңбек өтілін есептеу кезінде оқу кезеңін есепке алу

Іс жүзінде архивтік анықтамалармен және білім туралы құжаттармен тиісті кезеңді растау кезінде оқу кезеңін және оқыту нысанын есепке алуға қатысты мәселелер туындайды.

Оқу кезеңін растау тәртібін әртүрлі түсіндіру ұқсас өтініштер бойынша әртүрлі шешімдер қабылдауға жағдай жасауы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі: оқу кезеңдерін растайтын құжаттарды бағалау кезінде субъективті көзқарастың болуы.

3. Жекелеген әлеуметтік төлемдерді тоқтату

Талдау барысында бала 1,5 жасқа толғанға дейін оның күтіміне байланысты жәрдемақыны тоқтатуды реттейтін заңнама нормаларының арақатынасына қатысты құқық қолдану мәселелері анықталды. *(Республикалық бюджеттен және Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру қорынан төленетін бала күтіміне байланысты 1,5 жасқа дейінгі жәрдемақыны тоқтату кезінде тиісті нормалардың арасында қайшылықтар бар.)*

Құқықтық қайшылықтардың болуы заңнаманы біркелкі қолданбауға алғышарттар туғызуы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі: бірдей нақты мән-жайлар болған жағдайда әртүрлі шешімдер қабылдау мүмкіндігі.

Қабылданған шаралар

Заңнаманы субъективті түсіндіру тәуекелін төмендету мақсатында зейнетақы бөлімдері ай сайын тексеру іс-шараларын жүзеге асырады, оның ішінде:

- базалық зейнетақы төлемдерін тағайындау кезінде жинақталған еңбек өтілінің асырып көрсетілуін тексеру;
- мүгедектік бойынша төлемдерді тексеру;
- қосарланған еңбек өтілі бар зейнетақы төлемдерін тексеру;
- архивтік анықтамалардың дұрыстығын тексеру;
- құжаттардағы «Апостиль» мөртабандарының болуы мен дұрыстығын тексеру.

Талданып отырған кезеңде осы бағыт бойынша сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар фактілері анықталған жоқ.

IV. Медициналық-әлеуметтік сараптама саласында мемлекеттік көрсетілетін қызметтер көрсету кезіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау

2026 жылғы бірінші жартыжылдықта медициналық-әлеуметтік сараптама бөлімдері **3 775 мемлекеттік көрсетілетін қызмет** көрсетті, оның ішінде:

- 1 918 – сырттай проактивті куәландыру форматында, немесе 50,8%;
- 1 857 – сырттай емес, тікелей қатысу форматындағы куәландыруда, немесе 49,2%.

Сырттай проактивті куәландыру МӘС маманының қызмет алушымен тікелей байланысыңыз ақпараттық жүйелерден келіп түсетін мәліметтер негізінде жүргізіледі.

Бұл формат лауазымды тұлға мен қызмет алушының тікелей байланысына байланысты сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін сдәуір төмендетеді.

Куәландыру тікелей қатысу форматында жүргізілген кезде МӘС барлық бөлімдерінде аудиозапис бар бейнебақылау жүйелері орнатылған. Жазбалар белгіленген мерзім ішінде сақталады, аудио - бейнетіркегіштерді басқару регламенті әзірленген.

Сонымен қатар талдау барысында келесі сыбайлас жемқорлық тәуекелі анықталды.

4.1. Тікелей қатысу форматындағы куәландыру кезіндегі тікелей байланыс

Тікелей қатысу форматындағы куәландыруды жүргізу кезінде МӘС маманының қызмет алушымен тікелей байланысы сақталады.

Аталған байланыс маманға құқыққа қайшы ықпал ету, заңсыз сыйақы ұсыну немесе сараптамалық шешім қабылдау процесіне араласудың өзге де нысандарының орын алу мүмкіндігін объективті түрде туындатады.

Аудио-бейнежазба жүргізу бұл тәуекелді төмендетеді, алайда оны толығымен жоймайды.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі: тікелей қатысу форматындағы куәландыру кезінде МӘС маманына құқыққа қайшы ықпал ету мүмкіндігі.

Тәуекелді төмендету шаралары:

1. заңнамада көзделген негіздер болған кезде сырттай проактивті куәландыру тәжірибесін кеңейту;
2. тікелей қатысу форматындағы куәландыруды міндетті түрде аудио-бейнежазбаға түсіруді қамтамасыз ету;
3. аудио - бейнежазбалардың сақталуын және қолжетімділігін бақылау;
4. МӘС мамандарының қызмет алушылармен заңнамада көзделмеген байланыстарына жол бермеу;
5. қызмет алушылар арасында МӘС жүргізу тәртібі бойынша түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
6. сараптамалық шешімдерге шағым жасау мүмкіндігін қамтамасыз ету;
7. шағымдар мен өтініштерді сыбайлас жемқорлық көріністерінің белгілерінің болуына қатысты мерзімді түрде талдау.

V. Бақылау функцияларын жүзеге асыру кезіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау

Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы бақылау бөлімі мүгедектігі бар адамдарды әлеуметтік қорғау саласында және арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласында мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады.

Бақылау қызметі сыбайлас жемқорлық тұрғысынан аса сезімтал бағыттардың бірі болып табылады, өйткені ол мемлекеттік органның лауазымды тұлғаларының бақылау субъектілерімен өзара іс-қимылын, тексеру іс-шараларын жүргізуді, бұзушылықтарды анықтауды, нұсқамалар беруді және әкімшілік ықпал ету шараларын қолдануды көздейді.

Қолданыстағы Үлгілік қағидаларға сәйкес бақылау-реттеу функцияларын іске асыру сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне талдауға жататын ұйымдастырушылық-басқарушылық қызмет мәселелеріне тікелей жатады.

5.1. Нұсқамаларды орындау мерзімдерін айқындау

Талдау барысында бұзушылықтар анықталған кезде бақылау бөлімінің қызметкерлері анықталған бұзушылықтарды жою туралы нұсқамалар ресімдейтіні анықталды.

Бұл ретте бұзушылықтың сипаты мен күрделілігіне қарай нұсқаманы орындау мерзімін айқындаудың бірыңғай, егжей-тегжейлі регламенттелген тәсілі жоқ.

Бұл жағдай нұсқаманы орындау мерзімін субъективті түрде айқындауға мүмкіндік береді.

Мысалы, ұқсас бұзушылықтар кезінде бір бақылау субъектісіне қысқа мерзім, ал екіншісіне ұзақ мерзім белгіленуі мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі

Жекелеген бақылау субъектілеріне нұсқаманы орындау үшін негізсіз ұзақ немесе, керісінше, негізсіз қысқа мерзім белгілеу арқылы оларға артықшылық беру мүмкіндігі.

Тәуекелдің туындау себептері:

- мерзімді айқындаудың бірыңғай алгоритмінің болмауы;
- бұзушылықтарды жою күрделілігі дәрежесі бойынша нақты жіктеудің болмауы;

- лауазымды тұлғаның қалауы бойынша шешім қабылдау мүмкіндігінің болуы;
- бақылау субъектілеріне қатысты әртүрлі тәсіл қолдану мүмкіндігі.

5.2. Қосымша штаттық қамтамасыз ету болмаған жағдайда қосымша рұқсат беру және бақылау функцияларын жүзеге асыру

Талдау барысында бақылау бөліміне арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету жөніндегі қызметті лицензиялауға байланысты функциялар, сондай-ақ құрылыс заңнамасының талаптарына сәйкестікті растау саласындағы құжаттарды қарау және оларға қол қоюға байланысты функциялар қосымша жүктелгені анықталды.

Бұл ретте бөлімге қосымша функциялар жүктелген кезде оларды іске асыру үшін қосымша штат бірліктері бөлінбеген.

Осылайша, қосымша өкілеттіктер бөлімнің қолданыстағы құрамымен бұрын белгіленген бақылау функцияларын орындаумен қатар жүзеге асырылады.

Сонымен қатар бөлім облыстың бүкіл аумағында бақылау іс-шараларын жүзеге асыруды қамтамасыз етуі тиіс, оның ішінде бөлім орналасқан жерден едәуір қашықтағы аумақтарда.

Жекелеген аудан орталықтарына дейінгі қашықтық бір бағытта 400 км-ге дейін жетеді, бұл көшпелі бақылау іс-шараларын жүргізуге қажетті уақыт пен ұйымдастырушылық шығындарды едәуір арттырады.

Бұл ретте бөлім облыс аумағында көшпелі бақылау іс-шараларын толық көлемде жүзеге асыру үшін қажетті қызметтік автокөлікпен қамтамасыз етілмеген.

Өкілеттіктердің кеңеюі, қосымша штаттық қамтамасыз етудің және қажетті автокөліктің болмауы мемлекеттік бақылауды уақтылы әрі біркелкі жүзеге асыру үшін объективті ұйымдастырушылық шектеулер туындатады.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі

Өкілеттіктер кеңейтілген жағдайда бөлімнің кадрлық және материалдық-техникалық қамтамасыз етілуінің жеткіліксіздігі бақылау іс-шараларын іріктеп жүзеге асыруға, көшпелі іс-шаралардың кезектілігі мен мерзімділігін негізсіз айқындауға, жекелеген бақылау іс-шараларын ауыстыруға немесе кейінге қалдыруға, сондай-ақ ұзақ қашықтыққа шығуды ұйымдастыру кезінде лауазымды тұлғалардың бақылау субъектілеріне тәуелді болуына жағдай жасауы мүмкін.

Атап айтқанда, бір бағытта 400 км-ге дейінгі қашықтыққа шығу қажеттілігі кезінде қызметтік автокөліктің болмауы қызметтік іссапарды ұйымдастырудың әртүрлі бейресми тәсілдерін, оның ішінде тексерілетін субъектілердің немесе өзге де мүдделі тұлғалардың көмегіне тәуелділікті туындатуы мүмкін, бұл бақылау қызметінің сыбайлас жемқорлық тұрғысынан осалдығын арттырады.

Бұдан басқа, кадрлық және көлік ресурстарының шектеулі болуы кезінде қандай объектілер бірінші кезекте көшпелі бақылауға жататынын, қандай іс-шаралардың ауыстырылуы мүмкін екенін, ал қандай іс-шаралардың көшпелі шығусыз жүзеге асырылатынын субъективті айқындау мүмкіндігі туындайды. Нақты критерийлер болмаған жағдайда бұл бақылау субъектілеріне қатысты әртүрлі тәсіл қолдануға әкелуі мүмкін.

Тәуекелдің туындау себептері:

- бөлім өкілеттіктерінің штат саны тиісті түрде ұлғайтылмай кеңейтілуі;
- қызметкерлердің қосымша рұқсат беру функцияларын бақылау-қадағалау функцияларымен қатар атқаруы;
- бақылау іс-шараларымен қамтылуға тиіс аумақтың үлкен болуы,
- жекелеген аудандардың бөлім орналасқан жерден қашықтығы – бір бағытта 400 км-ге дейін;
- қызметтік автокөліктің болмауы;
- материалдық-техникалық ресурстар шектеулі болған жағдайда ұзақ қызметтік шығуларды ұйымдастыру қажеттілігі;

- көшпелі іс-шараларды өткізу жағдайларын қамтамасыз ету кезінде лауазымды тұлғалардың бақылау субъектілеріне тәуелді болуы мүмкіндігі;
- бақылау субъектілерін бақылау іс-шараларымен біркелкі қамтымау тәуекелі.

Тәуекелді барынша азайту жөніндегі ұсынымдар:

- бөлімге жүктелген қосымша функцияларды ескере отырып, қосымша штат санын бөлу мәселесін қарау;
- бөлімді қызметтік автокөлікпен қамтамасыз ету;
- қызметтік шығуларды бақылау субъектілерінің есебінен ұйымдастыру мүмкіндігін болдырмау;
- жоспарланған бақылау іс-шарасын ауыстыру, кезектілігін өзгерту немесе өткізуден бас тарту себептерін құжаттауды қамтамасыз ету;
- бірнеше ұқсас бақылау субъектілері болған жағдайда оларды бақылау іс-шараларымен қамту кезектілігін айқындауда бірыңғай тәсілді қамтамасыз ету.

5.3. Бақылау іс-шараларын жүргізу кезінде ҚР ЕЖ 3.06-101-2012 пайдалану

Талдау барысында мүгедектігі бар адамдар үшін объектілердің қолжетімділігін қамтамасыз ету саласында бақылау іс-шараларын жүзеге асыру кезінде бөлім жұмысында **ҚР ЕЖ 3.06-101-2012 «Ғимараттар мен имараттарды халықтың қимылы шектеулі топтары үшін қолжетімділіктің есебімен жобалау. Жалпы ережелер»** пайдаланылатыны анықталды.

Аталған ережелер жинағы қимылы шектеулі топтары үшін объектілердің қолжетімділігін қамтамасыз ету мәселелерін реттейтін ережелер қамтылған.

Сонымен бірге ҚР ЕЖ мәтінінде міндетті сипаттағы ережелермен қатар ұсынымдық сипатта тұжырымдалған ережелер де бар.

Осыған байланысты ҚР ЕЖ 3.06-101-2012 ережелерін міндетті заңнамалық талаптар мен ұсынымдық ережелерді нақты ажыратпай пайдалану актілерді жасау, нұсқамалар беру және бұзушылық фактісін айқындау кезінде сыбайлас жемқорлық факторының туындауына әкелуі мүмкін.

Ұсынымдық ережені лауазымды тұлғаның объектінің әрекетін немесе жағдайын міндетті талапты бұзу ретінде тану үшін дербес негіз ретінде пайдалануы ерекше сыбайлас жемқорлық сезімталдығын туындатады.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелі

Бақылау іс-шараларын жүргізу кезінде ҚР ЕЖ 3.06-101-2012 ережелерін субъективті қолдану, оның ішінде ұсынымдық ережелерді міндетті талаптар ретінде тану мүмкіндігі. Бұл бақылау субъектілеріне негізсіз талаптар қоюға, ұқсас объектілерге нормаларды әртүрлі қолдануға немесе бақылау субъектісіне қысым көрсету жағдайларын жасауға әкелуі мүмкін.

Тәуекелдің туындау себептері:

- ҚР ЕЖ-да міндетті және ұсынымдық тұжырымдардың қатар болуы;
- бөлімнің жұмыс құжаттарында міндетті талаптар мен ұсынымдардың ажыратылмауы;
- жекелеген ережелерді субъективті түсіндіру мүмкіндігі;
- анықталған бұзушылықтардың әрбір түрі бойынша нормативтік негіздердің бірыңғай тізбесінің болмауы;
- ұсынымдық ережелерді нұсқама беру үшін негіз ретінде пайдалану мүмкіндігі;
- мемлекеттік бақылауды жүргізу кезінде ҚР ЕЖ 3.06-101-2012 қолдану тәртібінің жеткілікті регламенттелмеуі.

Ұсыным

Бақылау іс-шараларын жүргізу кезінде заңнаманың, техникалық регламенттердің, құрылыс нормаларының және өзге де нормативтік құжаттардың **міндетті талаптарын** ҚР ЕЖ 3.06-101-2012-нің ұсынымдық ережелерінен міндетті түрде ажыратуды қамтамасыз ету.

Нұсқама беру кезінде әрбір анықталған бұзушылық нақты нормативтік негіздемеге ие болуы және дәл **міндетті талапты белгілейтін нормамен** негізделуі тиіс.

Тиісті талаптың міндеттілігі заңнамада немесе өзге де қолданылатын нормативтік құжатта тікелей белгіленбеген жағдайда ҚР ЕЖ 3.06-101-2012-нің ұсынымдық ережелерін нұсқама беру және жауаптылық шараларын қолдану үшін дербес негіз ретінде пайдалануға жол бермеу.

Жалпы қорытынды

Осылайша, бөлім өкілеттіктерінің тиісті штат саны мен материалдық-техникалық қамтамасыз етуді ұлғайтпай қосымша бақылау-тексеру, рұқсат беру және бағалау функцияларымен кеңейтілуі, оның ішінде облыстың үлкен аумағын қамту үшін қажетті қызметтік автокөліктің болмауы бөлім қызметінің сыбайлас жемқорлық тұрғысынан осалдығын арттырады.

Бұл ретте жекелеген аудан орталықтарының бір бағытта 400 км-ге дейін қашық орналасуы және қызметтік автокөліктің болмауы көшпелі іс-шаралардың кезектілігі мен көлемін субъективті айқындауға, бақылау субъектілерін біркелкі қамтымауға, шығуларды ұйымдастыру кезінде тәуелділікке және дискрециялық мінез құлықтың өзге де нысандарына жағдай жасауы мүмкін.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін барынша азайту мақсатында бөлімге жүктелген өкілеттіктер көлемінің оның **кадрлық, көліктік және материалдық-техникалық қамтамасыз етілуіне сәйкестігін** қамтамасыз ету, көшпелі іс-шараларды жоспарлау мен жүргізудің ашық тәртібін белгілеу, сондай-ақ мемлекеттік қызметшілердің қызметін қамтамасыз ету үшін бақылау субъектілерінің ресурстарын пайдалану мүмкіндігін болдырмау қажет.

Ұсыным

Нұсқамаларды орындау мерзімдерін айқындаудың мынадай талаптарды көздейтін ішкі тәртібін әзірлеп, бекіту:

1. анықталған бұзушылықтарды жіктеу;
2. бұзушылықты жою күрделілігін бағалау критерийлері;
3. бұзушылықтардың әрбір санаты бойынша базалық орындау мерзімдері;
4. мерзімді ұзартудың құжаттамалық негіздемесінің қажеттілігі;
5. мерзімді ұзартуды басшымен келісу тәртібі;
6. объективті құжатталған негізсіз бірдей бұзушылықтар бойынша әртүрлі мерзімдер белгілеуге тыйым салу.

VI. Сот практикасы сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін анықтау көзі ретінде

Үлгілік қағидаларға сәйкес сот актілері, жеке және заңды тұлғалардың өтініштері, бұрын жүргізілген тексерулердің нәтижелері және өзге де мәліметтер сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау жүргізу кезінде ақпарат көздері ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Талдау кезеңіндегі жағдай бойынша 2026 жылғы 1 қаңтардан бастап Департаментке қатысты **10 талап-арыз** берілген, оның ішінде:

- қараудан бас тартылған (қанағаттандырудан бас тартылған) – 2;
- ішінара қанағаттандырылған – 0;
- толық көлемде қанағаттандырылған – 1;
- бітімгершілік (медиациялық) келісім жасалған – 2;
- талап-арыздар қайтарылған – 2;
- өндірісте – 3.

2026 жылғы бірінші жартыжылдықта заңдық маңызы бар фактілерді белгілеу туралы 83 азаматтық іс қаралды.

Сот істерінің болуы өздігінен сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың бар екендігін білдірмейді.

Сонымен бірге сот актілерін мынадай себептерді анықтау тұрғысынан жүйелі түрде талдау орынды:

- құқықтық реттеудің бір мәнді болмауы;
- заңнама нормаларын әртүрлі түсіндіру;
- шешімдер қабылдау рәсімдерінің бұзылуы;
- әкімшілік шешімдердің жеткіліксіз уәжделуі;
- лауазымды тұлғалардың негізсіз қалауы бойынша шешім қабылдауының ықтимал жағдайлары.

VII. Анықталған сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің тізбесі

№	Бағыт	Анықталған сыбайлас жемқорлық тәуекелі	Туындау себептері мен жағдайлары	Ұсынымдар
1	Зейнетақымен қамсыздандыру	Еңбек өтілін есептеу кезінде жекелеген нормаларды әртүрлі түсіндіру мүмкіндігі	Құқық қолданудың жекелеген мәселелерінің жеткіліксіз айқындылығы	Түсіндірмелер дайындау, бірыңғай қолдануды қамтамасыз ету, КРЖБ-ға хат жолдау
2	Зейнетақымен қамсыздандыру	Оқу туралы құжаттарды субъективті бағалау мүмкіндігі	Жекелеген мәселелердің бір мәнді реттелмеуі	Құжаттарды бағалауға бірыңғай тәсілді қамтамасыз ету, КРЖБ-ға хат жолдау
3	Әлеуметтік төлемдер	Төлемдерді тоқтату кезінде нормаларды бірдей қолданбау мүмкіндігі	Құқық қолдану мәселелерінің болуы	Реттеуді жетілдіру жөнінде ұсыныстар жолдау, КРЖБ-ға хат енгізу
4	МӘС	Тікелей қатысу форматындағы куәландыру кезінде маманның қызмет алушымен тікелей байланысы	Куәландырудың тікелей қатысу форматы	Сырттай проактивті куәландыруды көңейту, аудио және бейнежазбаны қамтамасыз ету, КРЖБ-ға хат жолдау
5	Бақылау қызметі	Нұсқамаларды орындау мерзімдерін субъективті айқындау мүмкіндігі	Мерзімдерді айқындаудың бірыңғай егжей-тегжейлі тәртібінің болмауы	Мерзімдерді айқындаудың бірыңғай тәртібі мен критерийлерін әзірлеу

VIII. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне бейім лауазымдар тізбесі

Жүргізілген тапдау нәтижелері бойынша сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне бейім лауазымдарға мыналар жатады:

Лауазымы	Сыбайлас жемқорлық тәуекелдері бар лауазымдық өкілеттіктері	Сыбайлас жемқорлық тәуекелі
Әлеуметтік мемлекеттік инспекторлары қорғау	Бақылау іс-шараларын жүргізу, бұзушылықтарды анықтау, нұсқамаларды ресімдеу	Нұсқамаларды орындау мерзімдерін негізсіз айқындау, бақылау субъектілеріне әртүрлі тәсіл қолдану
Тікелей форматындағы куәландыруға қатысатын МӘС мамандары қатысу	Тікелей қатысу форматындағы куәландыруды жүргізу, сараптамалық шешімдер қабылдауға қатысу	Қызмет алушы тарапынан құқыққа қайшы ықпал ету
Зейнетақымен әлеуметтік қамсыздандыру мамандары және	Материалдар мен құжаттарды қарау, мемлекеттік көрсетілетін қызметтер бойынша шешімдер қабылдауға қатысу	Құқықтық реттеу бір мәнді болмаған жағдайда құжаттарды субъективті бағалау
Тиісті құрылымдық бөлімшелердің басшылары	Бағынысты қызметкерлердің жұмысын ұйымдастыру және бақылау, басқарушылық шешімдер қабылдау	Шешімдерді негізсіз келісу немесе тиісінше бақыламау мүмкіндігі

IX. Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін талдау нәтижелерін жалпы бағалау

Ішкі талдау нәтижелері бойынша Департамент процестерінің едәуір бөлігі автоматтандырылғаны анықталды, бұл сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің төмендеуіне оң әсер етеді.

Атап айтқанда, зейнетақымен және әлеуметтік қамсыздандыру саласында талданып отырған кезеңдегі мемлекеттік көрсетілетін қызметтердің 100%-ы электрондық түрде көрсетілді, ал құжаттарды қабылдау «Азаматтарға арналған үкімет» мемлекеттік корпорациясының фронт-офистері арқылы жүзеге асырылады.

МӘС саласында куәландырулардың едәуір бөлігі сырттай проактивті форматта жүзеге асырылады, бұл да сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін төмендетеді. (Сырттай проактивті куәландыру форматында – 50,8%; тікелей қатысу форматындағы куәландыруда – 49,2%.)

Тікелей қатысу форматындағы куәландыруды аудио-бейнежазбаға түсіру қосымша бақылау тетігі болып табылады.

Сонымен бірге неғұрлым елеулі сыбайлас жемқорлық тәуекелдері:

1. бақылау функцияларын жүзеге асыру кезінде;
2. нұсқамаларды орындау мерзімдерін айқындау кезінде;
3. МӘС-ті тікелей қатысу форматында жүргізу кезінде;
4. зейнетақымен және әлеуметтік қамсыздандыру саласында заңнаманы қолдаудың жекелеген мәселелерінде анықталды.

Талданып отырған кезеңде Департамент қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасағаны туралы фактілер анықталған жоқ.

Бұл ретте сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтардың анықталған фактілерінің болмауы олардың туындауына ықпал етуі мүмкін ықтимал себептер мен жағдайлар ретіндегі сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің бар екенін жоққа шығармайды.

X. Ұсынымдар

Анықталған себептер мен сыбайлас жемқорлық тәуекелдерінің туындауына ықпал ететін жағдайларды жою мақсатында мыналар ұсынылады:

1. Мемлекеттік көрсетілетін қызметтер саласында

Мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді көрсету тәртібінің, мерзімдерінің және сапасының сақталуына бақылауды күшейту.

Департамент қызметкерлерінің қызмет алушылармен тікелей байланысын барынша болдырмау практикасын жалғастыру.

2. МӘС саласында

Тиісті құқықтық негіздер болған жағдайда сырттай проактивті куәландыру үлесін арттыру бойынша жұмысты жалғастыру.

Тікелей қатысу форматындағы куәландыруды міндетті аудио және бейнежазбаға түсіруді және жазбалардың сақталуын тиісті бақылауды қамтамасыз ету.

3. Зейнетақымен және әлеуметтік қамсыздандыру саласында

Құқық қолданудың даулы мәселелеріне жүйелі талдау жүргізу. Анықталған қайшылықтар мен бір мәнді емес нормалар бойынша заңнаманы жетілдіру жөнінде уәкілетті мемлекеттік органдарға ұсыныстар енгізу.

Ең проблемалық мәселелер бойынша қызметкерлердің іс-қимылдарының ішкі түсіндірмелері мен алгоритмдерін әзірлеу арқылы заңнаманың біркелкі қолданылуын қамтамасыз ету.

4. Бақылау қызметі саласында

Нұсқамаларды орындау мерзімдерін айқындаудың бірыңғай тәртібін әзірлеу. Анықталған бұзушылықтардың сипатына, санына және күрделілігіне қарай мерзімдерді айқындаудың объективті критерийлерін белгілеу.

Стандартты мерзімнен өзгеше мерзім белгіленген жағдайларды міндетті түрде құжаттамалық негіздеуді көздеу.

5. Кадрларды басқару саласында

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне неғұрлым бейім лауазымдарды айқындау және осындай лауазымдарды атқаратын қызметкерлермен нысаналы профилактикалық жұмысты ұйымдастыру.

Қызметкерлерге сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл, мүдделер қақтығысы және қызметтік әдеп қағидалары туралы заңнама талаптарын тұрақты түрде түсіндіруді қамтамасыз ету.

6. Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу саласында

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі бекітілген іс-шаралар жоспарының орындалуына бақылауды күшейту.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне ішкі талдау нәтижелері бойынша әзірленген ұсынымдардың орындалуына тұрақты мониторинг жүргізу.

XI. Қорытынды

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне жүргізілген ішкі талдау нәтижелері бойынша Департамент қызметінде сыбайлас жемқорлық көріністерінің туындауына ықпал етуі мүмкін жекелеген ұйымдастырушылық және құқықтық факторлардың бар екендігі анықталды.

Ең маңызды тәуекелдер мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру кезінде нұсқамаларды орындау мерзімдерін дискрециялық түрде айқындауға, сондай-ақ тікелей қатысу форматындағы куәландыру кезінде МӘС мамандарының қызмет алушылармен тікелей байланысына байланысты.

Сонымен бірге Департамент қабылдаған шаралар – мемлекеттік көрсетілетін қызметтерді электрондық форматта көрсету, құжаттарды қабылдауды Мемлекеттік корпорация арқылы жүзеге асыру, сырттай проактивті куәландыруды дамыту, тікелей қатысу форматындағы куәландыруды аудио және бейнежазбаға түсіру, тұрақты тексеру іс-шараларын жүргізу – анықталған тәуекелдердің іске асу ықтималдығын едәуір төмендетуге мүмкіндік береді.

Сыбайлас жемқорлық тәуекелдерін одан әрі төмендету мақсатында көрсетілген іс-шараларды іске асыру және олардың кейінгі мониторингін қамтамасыз ету ұсынылады.

Қолданыстағы Үлгілік қағидаларға сәйкес ішкі талдау нәтижелері бойынша сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі іс-шаралардың жеке жоспары, сондай-ақ сыбайлас жемқорлық тәуекелдеріне бейім лауазымдардың тізбесі әзірленіп, бекітілуге тиіс.

Жұмыс тобы:

Департамент басшысының орынбасары

Г. Ботабекова

Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы
бақылау бөлімінің басшысы

Д. Сенгербаев

Зейнетақымен және әлеуметтік
қамсыздандыру жөніндегі №2
бөлімінің басшысы

Г.С. Чуйкеева

Зейнетақымен және әлеуметтік
қамсыздандыру жөніндегі №3
бөлімінің басшысы

А.А. Оразалина

Медициналық-әлеуметтік сараптама
әдіснама және бақылау бөлімінің басшысы

Б. Исаканов

Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы
реттеу және бақылау комитетінің
Алматы облысы бойынша
Департамент басшысы

А. Нарматов